

Wiesław Sieradzan

Henryk Thomme i jego plany miasta Malborka

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 443-449

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wiesław Sieradzan

Henryk Thomme i jego plany miasta Malborka

Postęp prac nad opublikowaniem atlasów historycznych miast polskich, które koncentrują się głównie w Pracowni Atlasu Historycznego Instytutu Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu, przysparza historykom polskim coraz większej wiedzy na temat dawnej kartografii miejskiej. Centralne miejsce w tym rozwoju, dodajmy z różnych powodów, zajmują zeszyty miast wchodzących dawniej w skład Prus Królewskich i Warmii. Każdorazowe szerokie i żmudne kwerendy badawcze w archiwach, bibliotekach, muzeach i instytucjach kartograficzno-geodezyjnych, jako etap przygotowawczy tych prac, wzbogacają naszą — jak się dotąd wydawało pełną wiedzę na ten temat — o nowe ustalenia. Wydany drukiem w 2003 r. zeszyt poświęcony Malborkowi zawiera m.in. wiele planów z okresu szwedzkiego w dziejach kartografii tego miasta¹. Wśród nich został zreprodukowany plan miasta autorstwa Henryka Thomme z roku 1626.

Henryk Thomme (Thommè, Thome, Thomas) pochodził z Rzeszy Niemieckiej, być może z terenów Szwajcarii (Schöngau?). W latach 1624—1635 służył królowi szwedzkiemu jako wojskowy inżynier fortyfikacyjny. Następnie, po 1635 r., przeszedł na służbę władcy polskiego, w której pozostawał przynajmniej do 1655/1656 r. Poza mapami wykonywał również plany miast pruskich. Pozornie pełne rozeznanie w jego twórczości kartograficznej i inżynierskiej przynosi rękopiśmienny atlas „Utländske och Inländske Slott Städer och Fästen”, wywieziony na początku potopu szwedzkiego do Szwecji i przechowywany obecnie w Kriegsarkivet w Sztokholmie (Handritade kartverk. 12)². Zawiera on dwadzieścia trzy akwarelowe mapy i plany miast: Elbląga, Gdańska, Wisłoujścia, Malborka, Piławy, Braniewa, Tczewa, Fischhausen, Lochstädt, Głowy Gdańskiej, Białej Góry, Mątowskiego Cypla, Kłajpedy i Rygi. W zbiorach sztokholm-

1 *Atlas historyczny miast polskich*, t. 1, pod red. A. Czacharowskiego i R. Czai, z. 5 (Malbork), oprac. hist. W. Długokęcki, W. Sieradzan, oprac. kart. T. Chwiałkowski, A. Noryśkiewicz, W. Sieradzan, Toruń 2002; W. Sieradzan, *Die Stadtpläne Marienburgs aus 17.—20 Jh. Auf dem Weg zur Veröffentlichung des historischen Atlases der Stadt*, Beiträge zur Geschichte Westpreussen (w druku); idem, *Uwagi o rozwoju przestrzennym i demograficznym miasta Malborka od drugiej połowy XV do końca XX w.* (w druku); idem, *Kartographische und ikonographische Bilder der Stadt Marienburg vom 15. bis 20. Jh. Ein Quellenüberblick auf der Grundlage der Editionsarbeiten am historischen Atlas der Stadt Marienburg*, Biuletyn Polskiej Misji Historycznej w Getyndze, Getynga 2003 (w druku).

2 Autor pragnie skierować słowa podziękowania dla Pani prof. dr Ulli Ehrensård (Stockholm) za pomoc w uzyskaniu informacji na temat planów Henryka Thommego przechowywanych w zbiorach szwedzkich. Chodzi tu o udostępnienie przygotowywanych do druku fragmentów katalogu *Cartographica Poloniae*. Kontakt korespondencyjny pozwolił ustalić również fakt działalności Thommego w Szwecji, o czym będzie traktować przygotowywana do druku praca Nilsa Ahlbega. Ogólną liczbę (305) map Polski przechowywanych w archiwum wojennym w Sztokholmie podaje: B. Gäfvert, *Seventeenth and eighteenth century manuscript maps of Poland in the Swedish Military Archives*, w: *Kartografia wojskowa krajów strefy bałtyckiej XVI—XX w.*, pod red. S. Alexandrowicza, Z. Karpusa, W. Rezmera, Toruń 1996, s. 9. W tym jest 11 planów przedstawiających Malbork.

szych znajduje się ponadto jeszcze dwanaście planów przypisywanych z całą pewnością lub z dużym prawdopodobieństwem temu wybitnemu inżynierowi. Są wśród nich plany Piławy, Wróblej Wyspy, Drewnicy, delty Wisły, Elbląga i Tczewa. Miastem szczególnie reprezentowanym w jego twórczości jest Elbląg (podobnie rzecz się ma z planami Elbląga w zbiorach szwedzkich, jest ich bowiem aż dwadzieścia dwa), w którym po zajęciu miasta przez wojska szwedzkie przystąpił do projektowania umocnień miejskich. Wiele planów poświęconych jest również Piławie i Rydze. Część jego prac uległa niestety zaginięciu³. Pojedyncze jednostki kartograficzne Henryka Thommego są przechowywane również w Berlinie i Gdańsku⁴.

Dotychczasowi badacze kartografii tego okresu z jednej strony próbowali zinventoryzować plany Thommego⁵, a z drugiej wykorzystać je do rekonstrukcji dziejów fortyfikacji. Podkreślano przy tym na ogół poprawność kartograficzną map i planów tego wybitnego inżyniera, odnosząc to nie tylko do projektowanych fortyfikacji obronnych, ale również do siatki ulic, zabudowy przedmieść oraz systemów hydrologicznych. Plany te stanowiły wzór dla późniejszych ujęć kartograficznych poszczególnych miast⁶.

Pierwszy etap kartografii malborskiej związany jest z okresem zmagania polsko-szwedzkich w XVII w. Wojska króla szwedzkiego Gustawa Adolfa dotarły pod miasto po zajęciu Żuław 17 lipca 1626 r. Wczesnym rankiem mieszkańcy otworzyli bramy miasta Szwedom, dzięki czemu mieli oni ułatwione zadanie w zdobywaniu zamku, co zresztą się powiodło zaledwie po kilku godzinach zmagania. Okupacja szwedzka przyniosła jednak mieszkańcom malborskim dotkliwy obowiązek płacenia ciągłych kontrybucji i partycypacji w budowaniu nowych fortyfikacji dookoła miasta, którymi kierował namiestnik Carl Banér⁷. Planowano zbudować swego rodzaju wielki obóz, otaczający od wschodu i południa miasto oraz częściowo zamek, składający się z jedenastu bastionów, połączony wałami ziemnymi o łącznej długości aż 2,5 km⁸. Pewne podobieństwo w tym zakresie wykazują również współczesne umocnienia Tczewa. Po przeciwległej stronie Nogatu zbudowano dzieło obronne zwane Vogelsank, przy czym data jego wzniesienia dotychczas nie była pewna. Umocnienia te nie są zaznaczone na dużym planie z 1629 r. Olafa Hansona Swarta: „Delimeatio Urbis et Arcis Marienburgensis Prussiae —”⁹. Pojawia-

3 E. Keyser, *Verzeichniss der Ost- und Westpreussische Stadtpläne*, Königsberg 1929, s. 64.

4 L. Zögner, *Preußische Karten von der Ostseeküste*, w: *Accrata descriptio*. Studier i Kartografi, Numismatik, Orientalistik och Bibliotekväsen tillägnade Ulla Ehrensward, Stockholm 2003, s. 522.

5 M. Toeppen, *Geschichte der räumlichen Ausbreitung der Stadt Elbing mit besonderer Berücksichtigung ihrer Befestigungen und ihren wichtigsten Gebäude. Im 650-ten Jahre ihres Bestehens*, T. 1 (*Die Pläne und Prospecte der Stadt Elbing*, *Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins*), 1887, H. 21, ss. 53–57; P. Groth, *Cenniejsze zabytki kartograficzne w XVI–XVIII znajdujące się w WAP w Gdańsku*, *Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza*, 1958, t. 4, s. 359. Pozostałe wzmianki o H. Thommem zebrał J. Szeliga, *Rozwój kartografii Wybrzeża Gdańskiego do roku 1772*, Wrocław 1982, s. 100.

6 J. Szeliga, op. cit., s. 142 i n.

7 A. Mączak, *Rozwój społeczno-gospodarczy Prus Królewskich: Wieś*, w: *Historia Pomorza*, t. II, cz. I, s. 247. Zob. H. Knapp, *Das Schloss Marienburg in Preussen. Quellen und Materialien zur Baugeschichte nach 1456*, Lüneburg 1990, s. 26.

8 R. Woźniak, *Fortyfikacje w dawnych Prusach Królewskich w pierwszej połowie XVII wieku*, Warszawa 1974, ss. 103–104, 107. H. Knapp, op. cit., s. 26.

9 KrA Stockholm, SFP. Tyskland. Marienburg Nr 1. U. Ehrensward, *Handgezeichnete Veduten und Pläne in öffentlichen Sammlungen zu Stockholm und Uppsala*, w: *Lüneburger Beiträge zur Vedutenforschung*, hrsg. v. E. Jäger, Lüneburg 1983, s. 37.

ją się natomiast dopiero na planie miasta Fryderyka Getkanta z 1639 r.¹⁰ Pozwala to przyjąć hipotezę, że zostały one wybudowane dopiero w latach trzydziestych XVII w.

W trzy lata później 25 lipca 1629 r. Malbork był oblegany przez hetmana wielkiego koronnego Stanisława Koniecpolskiego, ale bez powodzenia. Na mocy układu rozjemczego podpisanego w Starym Targu w 1629 r. miasto, podobnie jak Sztum i Głowa, przeszło jako sekwestr w posiadanie elektora brandenburskiego Jerzego Wilhelma Hohenzollerna za przekazanie przez niego w ręce szwedzkie Piławy i Kłajpedy. Kolejny rozejm podpisany 12 września 1635 r. w Sztumskiej Wsi aż na dwadzieścia sześć lat przyniósł miastu ponowny powrót pod polskie panowanie. Ważną pozostałością po tym okresie było utrzymanie, wbrew postanowieniom wspomnianego rozejmu, fortyfikacji szwedzkich.

Plany miasta z tego okresu, przechowywane w Kunglige Kriegersarkivet w Sztokholmie, a których odbitki fotograficzne bardzo słabej jakości znajdują się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, były już w toku różnych badań wykorzystywane¹¹. Nie zawsze jednak przypisywano autorstwo planu z 1626 r. właśnie inżynierowi wówczas w służbie szwedzkiej — Henrykowi Thommemu¹². Wielobarwny rysunek zatytułowany „Marienbvr. Anno 1626” jest wykonany w skali około 1:5000 i ma wymiary 47,6 x 37,3 cm¹³. Wyżej wymieniona hipoteza dotycząca umocnień na lewym brzegu Nogatu wypływa głównie z zestawienia omawianego planu z identycznym zamieszczonym w znanym dziele Ludwiga Munthe, *Kongl. Fortifikationens*, opublikowanym w Sztokholmie w 1902 r. W tomie pierwszym tego dzieła (łącznie wydano cztery) zamieszczono na s. 411 plan nr 22 z dwiema datami powstania — 1626 i 1634. Druga z tych dat oznacza więc *terminus ante quem* zbudowania wspomnianych umocnień, zwanych Vogelsank¹⁴. Na planie naniesiono ponadto linią wykropkowaną odpowiednie miejsca dla planowanych nowych fortyfikacji, składających się z czterech bastionów, od strony wschodniej i południowej. Miały one swoim zasięgiem objąć zwłaszcza przedmieście wschodnie¹⁵. Warto podkreślić, że już na tym planie Tommego łatwo dostrzec bardzo dobre rozeznanie autora w rozmiarach parceli przedmieść południowego i wschodniego i ich zabudowie. Żaden inny plan z tego okresu nie przedstawia przestrzeni poza murami miasta w tak szczegółowy i precyzyjny sposób.

Drugi plan Malborka Henryka Thommego jest związany z końcowym okresem jego działalności w Polsce na służbie króla polskiego. Chodzi w tym miejscu o plan okolicy Bramy Mariackiej z 1650 r. Plan ten nie został niestety zreprodukowany we wspomnianym atlasie historycznym miasta głównie z powodów oszczędnościowych. Zamieszczono go jednak w wersji wielobarwnej w katalogu kartograficznym portalu historycz-

10 KrA Stockholm, H. K. 28; Bibl. Gd. PAN, sygn. bII130.

11 Por. H. Lingenberg, *Die schwedische Besetzung des Weichsel-Nogat-Deltas und ihr kartographisches Abbild*, Westpreußen-Jahrbuch, 1972 (1971), Bd. 22, ss. 47—59; A. R. Chodyński, *Zamek malborski, w obrazach i kartografii*, Warszawa 1988, ss. 63—67.

12 Zob. przykładowo: J. Szeliga, op. cit., s. 151.

13 KrA Stockholm, H. K., Pag. 12; AGAD, poz. 353; *Atlas historyczny miast polskich*, z. 5, reprodukcja nr 6 (niestety z błędnym podpisem odnoszącym się do planu F. Getkanta); H. Knapp, op. cit., s. 142.

14 Potwierdza to napis w legendzie: „Marienburg schloß Undt stad am Nogast strom Von A° 1626 mit einem fortificationswerck das im werendem Schwedischen Kriege ist erbauet worden theils beÿ 19 Rudt 11 schu hoch, bis Anno 1634”.

15 O tych planach informuje treść legendy: „Das punctirte deutet an eine bequemere und vollkommener Fortification, so schon abgestochen und zuverfertigen solte vorgenommen worden”.

nego *Historicus*¹⁶ wraz z artykułem na ten temat pióra Zenona Huberta Nowaka i Andrzeja Tomczaka¹⁷. Autorzy ci zwrócili w nim uwagę na dotychczasowe plany miasta z XVII w., scharakteryzowali okoliczności powstania planu przedmieścia przed Bramą Mariacką w 1650 r. oraz dokonali próby ustalenia autora planu i jego treści. Dotychczasowe (do połowy XVII w.) plany Malborka koncentrowały się na przedstawieniu miasta, zamku i sytemu fortyfikacyjnego. Pozostawiano najczęściej na uboczu kwestię istniejących już od późnego średniowiecza przedmieść. W kierunku wschodnim najważniejszą arterią wychodzącą z Bramy Średniej była dzisiejsza ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego, która już na obszarze jurydyki kościelnej przechodziła w trakt do Elbląga. Stał tam krzyżacki szpital św. Ducha, położony na rogu ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego i Mickiewicza. Po raz pierwszy został on wymieniony w źródłach w 1382 r. Szpital był zarządzany przez szpitalnika. Podczas oblężenia Malborka w 1410 r. został zniszczony, a odbudowano go w latach 1415—1417¹⁸.

Na zachód od murów miasta i zamku rozciągało się stosunkowo małe przedmieście zachodnie, na którym początkowo znajdowały się tzw. budy, czyli działki mieszkalne pozbawione zaplecza gospodarczego. W najstarszej części wilkierza miejskiego z 1365 r. wzmiankowani byli „budnicy nad Nogatem”. Natomiast w kierunku południowym rozciągało się przedmieście sztumskie. Z 1439 r. pochodzą wzmianki źródłowe o budach istniejących bezpośrednio przy Bramie Przewozowej (od strony miasta)¹⁹. Na południe od Bramy Przewozowej (Mariackiej) położony był kościół i szpital św. Jerzego. Wzmiankowane były już w 1402 r. Wezwanie i pewne oddalenie od miasta wskazują, że pierwotnie było to leprozorium. Pozwala to przyjąć, że ufundowano go być może już w końcu XIII w., a najpóźniej w pierwszej połowie XIV w. Nie wiadomo, kto był jego fundatorem. W pierwszej połowie XV w. patronat nad nim sprawowały władze miejskie. W 1471 r. biskup pomezkański Wincenty Kielbasa na prośbę rady miejskiej włączył odbudowany przez nią (po zniszczeniach wojny trzynastoletniej) kościół św. Jerzego do położonego obok szpitala i nadał radzie prawo patronatu nad tym kościołem²⁰. Połączony w latach dwudziestych XVII w. ze szpitalem św. Jerzego Szpital Jerozolimski, którego budynek zachował się do dziś, został założony nie w średniowieczu, jak się niekiedy przyjmuje, ale w początkach XVI w. Jako nowy szpital położony „bey Sant Jorgen” wymieniony został, obok zakładu św. Jerzego, w dwóch testamentach z 1527 i 1528 r.²¹

Nazwa Brama Mariacka (Marientor) pochodzi od kaplicy NMP z obrazem, która znajdowała się w zewnętrznym obwodzie murów miejskich. Kaplica pierwotnie należała do miasta, ale po przybyciu do Malborka jezuitów zaczęli oni procesować się z władzami miasta (dodajmy na podstawie sfałszowanych dokumentów) nie tylko o patronat nad kaplicą, ale również o parcele w jej pobliżu oraz o kilka posesji w mieście na ogólną sumę

16 <http://www.his.uni.torun.pl>

17 Artykuł ten jest wersją elektroniczną pracy tych dwóch autorów: *Plan okolicy Bramy Mariackiej w Malborku z 1650 r.* opublikowanej w *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Historia XX — Nauki Humanistyczno-Społeczne*, 1985, z. 158, ss. 31—36.

18 W. Długokęcki, *Z dziejów opieki społecznej w Malborku w XIV — początkach XVI wieku*, w: *Księga pamiątkowa jubileuszu ks. Infułata Mieczysława Józefczyka*, pod red. J. Hochleitnera i ks. A. Kilanowskiego, Zarządzanie i Edukacja, 2000, t. II, ss. 156—158.

19 *Preussisches Urkundenbuch*, Bd. V, 2, hrsg. v. K. Conrad, Marburg 1986, nr 425, s. 239; W. Długokęcki, W. Sieradzan, *Historia i rozwój przestrzenny*, w: *Atlas historyczny miast polskich*, s. 2.

20 W. Długokęcki, op. cit., ss. 158—161.

21 Ibidem, s. 161.

aż 100 tys. zł. Spór i proces z tym związany został już dokładnie przedstawiony przez J. Rumińskiego, K. Górskiego oraz wymienionych już Z. H. Nowaka i A. Tomczaka²². Dla naszych ustaleń ważne jest tylko to, iż w toku procesu król Władysław IV polecił zbadanie sprawy przez czterech komisarzy. Wizja lokalna miała miejsce 9 września 1650 r. w Malborku, a w skład delegacji wchodziło dwóch mierniczych, których zadaniem był pomiar i przygotowanie planu terenu będącego przedmiotem sporu. Jednym z nich był — zdaniem Z. H. Nowaka i A. Tomczaka — podpisany na planie przedmieścia sztumskiego „Heinrich Thorm Ingenieur”²³. Jest jednak całkowicie pewne, iż badacze ci błędnie odczytali nazwisko autora planu, nie próbując też utożsamić go z żadnym żyjącym współcześnie inżynierem czy kartografem będącym na służbie króla polskiego. Sam plan znajduje się obecnie w Archiwum Państwowym w Toruniu w pod sygnaturą: Kat. II, VII, 29 jako końcowy załącznik do akt wójtowskich zamku malborskiego. Fakt, że znalazły się w Toruniu w grupie rękopisów zawierających recesy z kilku sejmików pruskich, był podyktowany zapewne tym, iż cała sprawa sporu jezuitów z władzami miejskimi Malborka miała być przedmiotem obrad planowanego na 29 września 1650 r. posiedzenia zwykłego tego gremium właśnie w Toruniu.

Plan Henryka Tommego jest pozbawiony tytułu, wielobarwny, sporządzony na karcie papierowej o wymiarach 20 × 29,5 cm, w skali 1:1556. Na planie są naniesione oznaczenia czternastu budynków w tej części miasta, które zostały szczegółowo wymienione w legendzie. Bogatą treść planu uzupełniają liczne dodatkowe opisy ulic, rzeki, elementów fortyfikacyjnych itd.²⁴

Na planie przedmieścia Malborka z 1650 r. poza linią fortyfikacji zaznaczono dwie ulice o orientacji zachód—wschód: Tischlergasse i Mühlengasse (obecnie ul. Żeromskiego). Już w 1440 r. wzmiankowano budę położoną „in der Tischergasse”, a w 1521 r. ogród przy tejże ulicy położony przed miastem, co wskazuje na jej identyczność z „Tischlergasse”. Ulica Młyńska wymieniona została również nie po raz pierwszy, gdyż pojawiła się w źródłach już w 1493 r. Prowadziła ona z przedmieścia południowego do Młyna Średniego. Między drugą linią fortyfikacji a Tischlergasse, na wschód od zewnętrznej Bramy Przewozowej (Fährtor), na planie Henryka Thommego zaznaczono strzelnicę (Schießgarten). Mogła ona zostać tu umieszczona z chwilą ukończenia wznoszenia bulwarku²⁵.

Omawiany plan przedmieścia południowego z września 1650 r. służy nie tylko do poznania rozmieszczenia różnych obiektów między wewnętrzną i zewnętrzną linią umocnień w tym okresie, ale za pomocą retrogresji może być pomocny przy odtworzeniu topografii tej strefy miejskiej w średniowieczu, co uczyniono w pracach nad wydaniem atlasu historycznego tego miasta. Ustalono wówczas, że po przejściu fosy wewnętrznej po prawej stronie znajdowała się brama prowadząca na brzeg Nogatu. Pod nazwą „Tranckthor” pojawiła się już w 1529 r. Jej nazwa wskazuje, że w pobliżu znajdował się wodopój dla zwierząt. W pobliżu tej bramy zaznaczono w 1650 r. łąźnię funkcjonującą tu już od końca XIII w.²⁶

22 J. Rumiński, *Falszerstwa dokumentów Krzysztofa Stanisława Janikowskiego w Prusach Wschodnich w połowie XVII w.*, *Zapiski Historyczne*, 1965, t. 30, z. 3, s. 43, 47; K. Górski, *Dzieje Malborka*, Gdańsk 1973, s. 159; Z. H. Nowak, A. Tomczak, op. cit., s. 33 i n.

23 Z. H. Nowak, A. Tomczak, op. cit., s. 34.

24 Ibidem, s. 34 i n.

25 B. Schmid, *Die Stadtfreiheit von Marienburg*, Mitt. D. Ver. f. d. Gesch. v. Ost- u. Westpr., 1931, Bd. 5, s. 35.

26 W. Długokęcki, W. Sieradzan, op. cit., s. 6.

Reasumując powyższe uwagi, można stwierdzić, iż obydwa plany Henryka Thomme mają znaczną wartość historyczną zarówno z punktu widzenia rozwoju sztuki fortyfikacyjnej w Prusach w pierwszej połowie XVII w., ale również przynoszą wiele ważnych przesłanek pozwalających poznać i zrekonstruować rozwój przestrzenny i infrastrukturę Malborka od późnego średniowiecza do połowy XVII w. Już wcześniej podkreślano — w odniesieniu do drugiego wielobarwnego planu — że rejestruje on sytuację na krótko przed tym, kiedy Szwedzi podczas kolejnej okupacji przystąpili do budowy nowych fortyfikacji według modelu holenderskiego. Zburzyli oni podczas tych prac kaplicę NMP. Warto podkreślić, iż żaden z kartografów ani wcześniej, ani długo potem — praktycznie aż do drugiego dziesięciolecia XIX w. — nie oddał tak wiernie topografii południowej części miasta.

Heinrich Thomme und seine Stadtpläne von Marienburg

Zusammenfassung

Heinrich Thomme (Thjomme, Thome, Thomas) stammte aus dem Heiligen Römischen Reich deutscher Nation. In den Jahren 1624–1635 diente er dem schwedischen König als Armeeingenieur für Festungsfragen. Nach 1635 begann er dem polnischen König zu dienen, was er mindestens bis 1655/1656 tat. Außer den Karten zeichnete er auch Pläne der preußischen Städte. Wenig bekannt in seiner Tätigkeit als Kartograph und Ingenieur ist der handschriftliche Atlas „Utländske och Inländske Slott Städer och Fästen“, der am Anfang der sog. „schwedischen Sintflut“ nach Schweden gebracht wurde und sich z. Zt. im Kriegsarkivet in Stockholm (Handritade kratverk) befindet.

Die Stadtpläne aus den 17. Jahrhundert, die im Kunglige Kriegsarkivet in Stockholm aufbewahrt werden, waren schon Gegenstand von unterschiedlichen Forschungen. Nicht immer wurde die Autorenschaft des Plans aus 1626 dem Ingenieur Heinrich Thomme, der damals in schwedischen Diensten stand, zugeschrieben.

Die mehrfarbige Zeichnung unter dem Titel „Marienbvrg. Anno 1626“ ist im Maßstab 1:5000 gemacht worden und ist 47,6 × 37,3 cm groß. Sie wirft u.a. neues Licht auf die Geschichte der Befestigungen auf der linken Nogat-Seite.

Der zweite Plan von Marienburg von Heinrich Thomme ist mit dem Ende seiner Tätigkeit in Polen im Dienste des polnischen Königs verbunden. Es handelt sich um den Plan in der Nähe des Marientores von 1650.

Z. H. Nowak und A. Tomczak schrieben zwar vor Jahren über diesen Plan und vor allem über seine Entstehung 1650. Allerdings lasen sie den Namen des Autors falsch ab. Außerdem übernahmen sie keinen Versuch, den von ihnen aufgefundenen Autor mit dem damals lebenden Ingenieuren oder den Kartographen im Dienste des polnischen Königs zu vergleichen. Der Plan selbst befindet sich z. Zt. im Staatsarchiv in Thorn unter der Signatur: Kat. II, VII, 29.

Die Pläne Heinrich Thommes besitzen sowohl bedeutenden historischen Wert aufgrund der Entwicklung der Befestigungskunst in Preußen in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts als auch bringen sie viele wichtige Indizien zum Kennenlernen und zur Rekonstruktion von Raumentwicklung und Infrastruktur der Marienburg seit dem späten Mittelalter bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts. Der zweite mehrfarbige Plan zeigt die Situation kurz vor dem Bau der neuen Fortifikationen durch die Schweden nach dem niederländischen Modell. Während dieser Arbeiten rissen sie die Heilige Jungfrau Maria-Kapelle ab. Es ist betonenswert, dass keiner der Kartographen weder früher noch später bis zum zweiten Jahrzehnt des 19. Jahrhunderts die südlichen Teile der Stadt so treu wiedergegeben hat.

Übersetzt von Krzysztof Ruchniewicz